

A TANÁRI MESTERKÉPZÉSI SZAK(OK)* INDÍTÁSÁNAK TAPASZTALATAI AZ AKKREDITÁCIÓ OLDALÁRÓL

BAZSA GYÖRGY

a MAB elnöke
bazsa@unideb.hu

Az előadás¹ a MAB akkreditációs tevékenységének tapasztalatai alapján áttekintést nyújt a felsőoktatás átalakulási folyamatairól, kiemelten a kompetenciaalapú képzés jelenlegi helyzetéről, szakmai megértettségéről és elfogadottságáról.

1999-ben Magyarország is aláírta Bolognában azt a ma már oktatástörténelminek nevezhető Nyilatkozatot, amelyik – többek között – a több- (először kettő, majd utóbb három) ciklusú lineáris képzési rendszer európai elterjesztését célozta meg. Hazai viszonylatban ez azt is jelentette, hogy megszűnik a párhuzamos duális főiskolai-egyetemi képzési struktúra, s mind a főiskolák, mind az egyetemek egyazon képzési formára, szerkezetre állnak át. Először a kormányzat, majd jogelvi okok miatt az Országgyűlés úgy döntött, hogy 2006-tól már csak az új rendszerben indulhat képzés a felsőoktatásban. Ez alól csak néhány ún. professzionális szakma kapott (ért el) felmentést: jogászok, orvosok, fogorvosok, állatorvosok, gyógyszerészek, építészek, ahol a képzés – lényegében változatlan formában s tartalommal – osztatlan mesterképzés címen folytatódott tovább.

Az oktatáspolitikai döntés a tanárképzés radikális átalakítását is előírta: egységes, kétciklusú, két szakképzettséget tartalmazó, mesterszinten megszerzhető diplomát adó tanárképzés lesz a közoktatás 5–12. osztályai számára – jelentős felfogásbeli, tartalmi változásokkal! Ismeretalapú helyett kompetencia alapú, kimenet vezérelt tanárképzést kíván a magyar közoktatás – szólt röviden a vezérfonal. Ezzel együtt is joggal mondható: paradigmaváltás következett be. Az egy külön kérdés, s ma sem elhanyagolható probléma, hogy kik mondták ezt el kiknek és hányan értették meg (és fogadták el) ennek lényegét a magyar tanárképzésben?

„Az ideális persze kétségkívül az lett volna, hogy lett volna egy átfogó koncepció, amit aztán valamennyi képzési területen végig tudunk vezetni. ... Teljesen egyetérték tehát azzal, hogy valóban egy új pedagógikumra van szükség. Ugyanakkor ezeknek az alapvető reformoknak a megvalósulásához látni kellene, hogy mik

* A felkérésben érkezett címben megadott „szakok” helyett hivatalosan tanári mesterképzési „szak” van.

¹ Az előadás a Tanárképzők Szövetségének rendezvényén hangzott el. Győr, 2009. január 31.

lesznek azok a formai keretek, amikben ez megvalósulhat. Az erről szóló vitáknak konszenzusra kellene jutniuk, de ha ez nem sikerül, akkor is jogszabályt kellene alkotni, és akkor lenne mire felkészülnünk.” (Hunyady György magánközlése, 2005)

A korábban mind főiskolai, mind egyetemi szinten lineáris tanárképzés

- egyrészt két ciklusra bomlott (a képzés így e tekintetben nem egységes),
- ahol az alapképzésben nem tanárszakra, hanem egy (a leendő egyik szak-képzettségnek megfelelő) diszciplináris szakra jelentkezik a fiatal,
- majd ebben az alapképzési szakaszban elég hamar el kell döntenie, hogy tanár kíván-e lenni, és akkor teljesítenie kell a másik szakképzettséghez 50, valamint pedagógia-pszichológiai tárgyakból 10 kreditet,
- az alapképzés végén (nem tanári jellegű) záróvizsgát tesz a szakjának megfelelő diszciplinából (de nincs átfogó számonkérés/összegzés a másiktól),
- jelentkezik (bármelyik erre jogosult intézményben) az egységes „tanári mesterszakra”,
- ahol kiegészíti a két diszciplinában eddig szerzett ismereteit (az eddigi aránytalanságot részben kompenzáló mértékben), megszerzi a tanári mesterséghez előírt 40 kreditnyi pedagógiai-pszichológiai-gyakorló tanítási („pp”) ismereteket és készségeket, új elemként
- az 5. félévben külső gyakorlólhelyen (mentor mellett, de lényegében önálló) tanári feladatokat lát el,
- egységes tanári záróvizsgát tesz, aminek fontos eleme a jelölt által készített portfólió, de az új felfogásban nem ad számot a jelölt diszciplináris ismereteiről,
- s végül mesterszintű tanári oklevelet kap, amely megnevezi a két szak-képzettséget is.

A szaklétesítés

Az egységes tanári mesterszak alapidokumentuma a *képzési és kimeneti követelmények (KKK)*. A Bologna-rendszer bevezetésének előkészítése hazánkban két, időben elkülönült fázisban történt – először az alapszakok rendszere és KKK-i alakultak ki, majd néhány évvel később jelentek (és jelennek meg még ma is) a mesterszakoké. A tanári mesterszak KKK-nek elkészítése még tovább osztódott:

- 2006-ban megjelent a „konceptió” és a 40 kreditnyi *pedagógiai és pszichológiai* tárgyakat lefedő meglehetősen hosszú rész, majd
- az MRK pedagógusképzési bizottsága 2006/2007-ben, kilenc hónap alatt kidolgozta 83 szakképzettséghez „a tantárgy-pedagógiát, a szakmódszer-tant is magába foglaló szakterületi ismeretek”-et.

A MAB az első értékeléskor ezek zömét a benyújtott formában nem támogatta, tartalmi korrekciót, átdolgozást kért, és ebben érdemben közreműködött. A „másó-

dik fordulóban” – erős nyomás alatt – elfogadta, és az OKM 2007 nyarán honlapján (s majd rendeletben is) megjelentette. A 15/2006. (IV. 3.) OM rendelet 4. számú melléklete az tanári mesterszakon belül 83 szakképzettséget tartalmaz.

Egy oktatáspolitikus szerint a jelen helyzet:

- a) a jelenlegi KKK-kban a tanulási eredmények, kompetenciák leírásai funkciótlannak, „díszként” fityegnek a tartalmi-procedurális szabályozó elemek mögött, több elemzés eredménye szerint szakon, tudományterületen és teljes rendszeren belüli inkoherenciákkal, ellentmondásokkal,
- b) az EKRR-rel (Európai Képesítési Követelmények Rendszere) összevetésben a képzések szintezése egyenetlen, a 6. szint szinte hiányzik (az alapképzések az 5. szintre konvergálnak, a mesterképzések inkább a 7. szint felé),
- c) a mesterképzések bemeneti feltételeinek kialakítása során a tartalmi elemek figyelembevétele dominál és nem a kimeneti kompetenciáké,
- d) a *tanulási eredmények és kompetencia leírások* jelen állapotukban – és az OKM, a MAB és az intézmények jelenlegi figyelem-orientációinak erőterében – *képtelenek betölteni kimeneti szabályozó szerepüket.* (Derényi András: A tanulási eredmény felőli megközelítés a felsőoktatás képzési rendszerének szabályozásában, Tanulási eredmények workshop, Budapest, 2007. szeptember 24.)

A KKK, mint műfaj természetesen nem köteles része a Bologna-rendszernek. De nem is magyar specifikum. Csak egy példa Angliából – röviden: „*This programme specification (PS) is designed for prospective students, enrolled students, academic staff and potential employers. It provides a concise summary of the main features of the programme and the intended learning outcomes that a typical student might reasonable be expected to achieve and demonstrate if he/she takes full advantage of the learning outcomes and content of each module – can be found in the Definitive Module Document (DMD) and the module teaching plan (Module Guide).*”

A szakindítási beadványok

A szakindítási beadványokhoz minden beadó és MAB szakértő számára alapdokumentum az OKM honlapján megtalálható (kis késéssel a közlőnyben is megjelenő) képzési és kimeneti követelmények. Ezen túl a MAB útmutatót és részletes követelményeket tett közzé a beadványok egységes szerkezete és az összehangolt elbírálása érdekében. Külön tanári szakindítási útmutató készült, konkrét kívánalmakkal a pedagógiai-pszichológia-gyakorlati képzési rész és külön a szakképzettségek számára (közismerten „A” lap és „B” lapok). Minden intézmény csak egy „A” lapot ad be a pedagógiai-pszichológiai-gyakorlati részről és a 11. félévről (amelyik az intézmény bármely szakképzettségéhez adekvát) – ezt szakértők értékelik, majd

a Tanárképzési Bizottság (TkB) és a plénum alakítja ki és fogadja el a MAB szakértői véleményét.

Az intézmények tetszőleges számú, a szakképzettség diszciplináris ismereteire és kompetenciáira koncentráló „B” lapot adhatnak be, annak megfelelően, hogy hány tanári szakképzettség oktatására kérik akkreditációt. Ezeket szakértők értékelik, majd a képzési ági bizottságok (KÁB), s végül a kollégiumok és a tanárképzési bizottság javaslata alapján a plénum határoz.

A szakindítási beadványok meghatározó elemei

Elvi alap: (szigorú) megfelelés a KKK-nek

- ✓ tanterv, tantárgyi programok, kredittáblázat, záróvizsga-terv, 11. félévi gyakorlat feltételei; (a MAB kiegészítésként azt kérte, hogy a vizsgarendben a 10. félév végén legyen 1-1 szaktárgyi zárószigorlat a rendezett, szintetizált tudás kialakításához és a két szakképzettség ismeret-szintjének közelítéséhez);
- ✓ az oktatási és kutatási háttérrel bíró oktatói gárda (az oktatói terhelés maximálása a „kis szakokon” nehéz helyzetet teremtett, ezt a MAB igyekszik rugalmasan kezelni);
- ✓ a szakmának megfelelő infrastruktúra, az OH által akkreditált elégséges kapacitás.

„Olvasva a különböző dokumentumokat, azt tapasztalom, hogy a tanulási eredmények alapú megközelítés nemhogy ezeket a változásokat nem éri el, de még a különböző jogszabályokban sem érvényesül következetesen, a szaklétesítési és szakindítási dokumentumokban pedig végképp csak formálisan jelenik meg. A kompetenciákat, mint szükséges díszletet beírják a szakindítás elejére és a tantárgyleírások elejére is, azonban mindennek semmilyen hatása nincs a szakok tervezetének szemléletére. Abban még inkább kételkedem, hogy a szakok oktatására mindennek jelentős hatása lenne.” (Falus, 2007)

Ugyan mitől lenne – kérdezem én az említett előzmények után?

A mostani helyzet kialakulása és jellemzése

A mostani helyzet *adatszerűen*:

- Beérkezett 264 tanári szakindítási beadvány.
- Ebből 176 igen, 82 nem, 6 folyamatban (átlag).
- Felülvizsgálati Bizottság a MAB plénum „nem”-je után „igen”-t mondott 5 esetben.
- Legtöbb kezdeményezett tanári szakképzettségre van valahol MAB támogatás, így indulhat. Kivételek: japán, kínai, ukrán, bolgártanár, dráma- és múzeumpedagógia, életvitel, ügyvitel tanár.
- 20 tanárképzést folytató intézménynek van több vagy még több, ám olykor kevesebb indítási joga.

- Kedvezőtlen a „tanárképző főiskolák” első közismereti szakjainak támogatottsága. Náluk több a „második” tanári szakképzettség.

A kétciklusú tanári mesterképzés sínen van, ám a sín is göröngyös, a szerelvény is dőcög – de megy. A paradigmaváltást a szféra többsége nem értette meg és nem tudta érvényesíteni sem a KKK-k, sem a szakindítási beadványok elkészítésében.

A pedagógikumnak a 111-es rendelet már jó előéletet és biztos közös alapot jelentett, de a diszciplináris oldal szakmai hiányként, olykor veszteségként/vereségként élte meg: maga az új elnevezés, ami a diszciplinát nem tartalmazza, az eddigi egy-ciklusú, bár duális, de egységes rendszer átalakítása (megtörése) két ciklusra, a diszciplinák kreditvesztése (az azonos súlyú két szak helyett a „minor” szak kevesebb kreditje), a diszciplináris tanszékek elvesztették a tanári szakdolgozókat.

A tanári/nem tanári közös belépés előnyei ma még nem láthatók, inkább hátrányai érezhetők.

Mi jelent meg ebből a MAB-ban?

- Előző plénum hagyatéka: őrizzük meg az egyetemi szintű tanárképzés színvonalát! Ez előre jelezte, hogy a főiskolák számára sok esetben nem könnyen teljesíthető szakmai követelményszint érvényesül. Létrehozta az Ftv. szerinti „homogén” (diszciplinamentes) Tanárképzési Bizottságot. Ezzel, mint kiderült, kódolta a kétféle felfogás (erős diszciplína vs. tanári mesterség) gyakori ütközését. (Lásd *Pukánszky Béla* előadását, Eger, 2008. április 26.)
- A jelen plénum konkrét esetek kapcsán érzékelte a felfogásbeli különbségeket, s azt is, hogy tantervekben a kompetenciaalapú képzési felfogás és kimeneti szabályozás mérsékelten érzékelhető, továbbra is erősebb az ismeretközpontúság. Ez a MAB-ban is tükröződött, ezért konszenzuskérésű közös fórumot szerveztünk, de ez nem vezetett lényegi eredményre. „Véleményem szerint a MAB-ban természetesen tükröződik az a felfogásbeli és értelmezési sokszínűség, ami az új rendszerű tanárképzésről az egész magyar felsőoktatásban jól érzékelhetően megvan. A mi feladatunk viszont nemcsak a vita, hanem a döntés is, és ezért helyzetünk és felelősségünk karakteresebb, mint más (vita)fórumoké.” [2008. január 4. MAB belső egyeztetés a tanári beadványok akkreditációjáról.]

Egységes tanárképzés! Egységes tanárképzés?

A kérdés maga is ellentmondásokra utal. Érdeemes összefoglalni az új rendszer egységes és eltérő elemeit.

Egységes elemek:

- ✓ egységesen csak mesterszinten lehet tanári szakképesítést szerezni: egy tanári mesterszak van, de természetesen csak szakképzettség(ek)hez kötötten, mert e(zek) nélkül a tanári mesterszak üres fikció;

- ✓ egységes kell legyen a tanárjelölt felkészítése a (záhonyi) általános iskola 5. osztályától a (budapesti Apáczai Gyakorló Gimnázium) emelt szinten érettségiző osztályán át a (letenyei) szakközépiskola tanulói számára;
- ✓ egységes képzési és kimeneti követelmények vannak minden szakképzettségre, függetlenül az előképzettségétől;
- ✓ egységesek a pedagógiai-pszichológiai-gyakorlati képzés moduljai (10+40 kredit +30 kredites gyakorló félév);
- ✓ egységesen kell két szakmai zárószerződést tenni;
- ✓ egységes (kellene legyen) a záróvizsga felfogása.

Nem egységes elemek:

- nem egységesen kötelező a *két szakképzettség*: ez csak a közismereti tanárképzés nagy részében (a kétciklusú nappali képzésben) kötelező, de számos más képzési változatban nem;
- a közismereti területen is szerzhető *egy szakképzettség* – a nappali tagozatos hallgató csak két szakiránnyal, a kiegészítő képzésben résztvevő levelező – nem tanári mesterszakra, továbbá főiskolai végzettségre épülően – már egy szakiránnyal is kap mesterszintű végzettséget és ezzel magasabb fizetési besorolást;
- a művészeti és szakmai tanárképzésben általános az *egy szakképzettség* (de még ezen belül sincs egység: a művésztanár lehet „egyszakos”, a testnevelő tanár nem);
- nem egységes a 83 szakképzettség súlya: vannak *első és második*, és vannak *csak második* szakképzettségek;
- nem egységes a *két közismereti szakképzettség felkészülési aránya* (kreditjeinek száma) az alap- + mesterképzésben, így a két szakképzettség szakmai megalapozottsága sem;
- nem egységes a két közismereti szakképzettség *megalapozása*: csak az egyikből van *záróvizsga* alapszakon.

Hogyan összegezzük?

- Az új rendszer elindult, most fontos mérföldkőnél tart. Kérdés: hány jelentkező lesz a 4.051 állami helyre?
- A kezdetektől meglévő, nem kibeszélt, nem megoldott feszültségeket a MAB sem tudta levezetni, s mivel csak a MAB van döntéskényszerben, döntéseiben ezek olykor felerősödnek és visszhangoznak.
- A MAB-ban erős az akadémiai szemlélet, az ismeretközpontúság, ez is okoz olykor feszültséget.
- Az intézményi érdekek gyakran felülírták az értékeket: a sok jól előkészített mellett jelentős számú megalapozatlan beadvány is született.

És hogyan tovább?

- Átgondoltan fel kell készülni az intézményekben a tanári mesterszak oktatására.
- Tájékoztatni kell a közoktatást az új tanári mesterszagról.
- Folyamatosan gyűjteni és értékelni kell a tapasztalatokat, eredményeket, hibákat!

Irodalom

Derényi András: *A tanulási eredmény felőli megközelítés a felsőoktatás képzési rendszerének szabályozásában*. Tanulási eredmények workshop, Budapest, 2007. szeptember 24.

Falus Iván: *A kompetencia-alapú képzés a gyakorlatban*. Tanulási eredmények workshop, Budapest, 2007. szeptember 24.

Hunyady György magánközlés, 2005.

MAB belső egyeztetés a tanári beadványok akkreditációjáról, 2008. január 4.

Pukánszky Béla előadása, Eger, 2008. április 26.